

**Lect. univ. dr. Gina Luminița Scarlat,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

PRINCIPII DE HERMENEUTICĂ BIBLICĂ LA SFÂNTUL IOAN HRISOSTOM

***Abstract:** This study aims at researching the biblical hermeneutical principles of the exegetical work of St. John Chrysostom, a distinguished personality of the Church, with an impressive contribution to the theology. Their investigation is a way of rediscovering the way in which he developed divine revelation based on biblical hermeneutical premises and the exegetical tradition of the Church. We discover in Saint John the current principles of interpreting a text, but what impresses him is how to apply them to the texts revealed the classic hermeneutical principles, such as respecting the author's intention and the text's intention. Addressing the difficulties of biblical texts is a source of reflection on how he has managed to explain theological ideas. The various interpretative processes that Saint John uses in his explanations reveal the complexity of his thought, helping us to better understand his hermeneutical strategy. The method of sounding the revealed text fascinates through its spiritual motivation of deepening in its semantics. The result of the spiritual experience of St. John Chrysostom, his hermeneutics is the refined expression of his thought. For this reason, deepening it is also a spiritual experience that enriches the interior. The interest of this research is on the understanding of the manner in which Saint John Chrysostom read and understood to convey the deep meaning of the biblical texts that he explained, given that this holy father continues to inspire and form new generations of Christians.*

***Keyword:** hermeneutics, history, theory, symbol, allegory, spiritual sense.*

Hermeneutica biblică patristică, în sens larg de activitate de interpretare și aprofundare a Sfintei Scripturi de către Sfinții Părinți, este o componentă esențială a Sfintei Tradiții a Bisericii Creștin-Ortodoxe, putând fi considerată fundamentul dezvoltării direcțiilor de gândire și trăire proprii etosului ei. Dogmatica, liturgica, spiritualitatea, morala

și disciplina canonică sunt expresii ale sistematizării și aprofundării revelației biblice în istoria Bisericii, purtând marca contextelor în care au fost elaborate.

Obiectiv principal de reflecție pentru Biserică, Sfânta Scriptură a constituit și sursa metodelor ei de interpretare dezvoltate în Alexandria și Antiohia. Din această perspectivă se poate spune că istoria hermeneuticii biblice patristice este aprofundarea în contexte diferite a conținutului revelației divine cu mijloacele și căile interpretative pe care le conține.

Cercetarea principiilor hermeneutice biblice la Sfântul Ioan Gură de Aur (354-407), cel mai faimos orator și exeget răsăritean din perioada patristică, este motivată de intenția cunoașterii manierei lui de receptare a semnificațiilor textelor biblice. Deși această temă a intrat în atenția multor specialiști, recursul la omiliile exegetice hrisostomice oferă noi perspective de abordare.

Lucrările de exegeză biblică ale Sfântului Ioan, alcătuite în atmosfera liturgică a spațiului bisericesc, au un caracter omiletic, având ca scop formarea morală și spirituală a creștinilor. Ele cuprind și idei despre interpretarea și raportarea la Sfânta Scriptură, despre caracterul ei inspirat și specificitatea limbajului ei. Discipol al lui Diodor din Tars, Sfântul Ioan Gură de Aur pătrunde în profunzimile textului biblic, pornind de la cercetarea lui istorico-gramaticală și continuând cu evidențierea sensului moral¹. Munca sa exegetică este un mod duhovnicesc de a transmite cuvintele revelate ca pe o hrană dumnezeiască pentru suflet și de a explica învățăturile teologice conform rațiunilor lor divine. Stilul său este viu și entuziast, clar și adânc. Niceean și apă-

1. Claudio MORESCHINI, Enrico NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, II, *De la Conciliul de la Niceea până la începuturile Evului Mediu*, tomul 1, trad. rom., Elena Caraboi, Doina Cernica, Emanuela Stoleriu, Dana Zămoșteanu, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 176-177; Pr. Mihail BULACU, *Școala exegetică biblică din Antiohia*, București, 1931, p. 25; Arhim. Veniamin MICLE, „Citirea și interpretarea Sfintei Scripturi după Omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur”, în rev. *Orthodoxia* (1980), nr. 2, p. 293; Dragoș MÎRȘANU, „Nu numai că nu a hulit, ci a și binecuvântat”: imaginea lui Iov la Sfântul Ioan Gură de Aur, în vol. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Iov*, Colecția Patristica, Traduceri 2, trad. rom. Laura Enache, Editura Doxologia, Iași, 2012, pp. 7-9.

rător al drepte credințe, Sfântul Ioan Gură de Aur are o importantă contribuție la dezvoltarea cugetării dogmatice, îndeosebi a celei hristologice, pe care a explicat-o în mod apologetic pe baza textelor revelate și a tradiției teologice bisericești².

În privința lucrărilor exegetice se remarcă la Sfântul Ioan o preocupare sinceră și constantă pentru cunoașterea sensului corect al textelor analizate. Intenția textului și intenția autorului sunt principii fundamentale ale metodei lui interpretative³.

Omiliile la Vechiul și Noul Testament conțin idei referitoare la metoda prin care Sfântul Ioan a explicat textele revelate. Din structura și analiza comentariilor vechi-testamentare se constată că interpretarea literală, cu digresiuni explicative moralizatoare, constituie nota definitorie a hermeneuticii hristostomice. În comentariul la *Geneză* predomină înțelegerea literală și morală. Sfântul Ioan reliefează înțelepciunea și puterea lui Dumnezeu reflectate în creația Sa, în care vede un prilej de slăvire a lui Dumnezeu (PG 53, VI. VI, 61). Interpretarea lui este motivată de rațiuni pastorale și didactice. Transmiterea semnificațiilor corecte ale învățăturilor revelate, formarea discernământului intelectual după criteriul utilității spirituale a învățăturilor (PG 53, V. V, 53), cunoașterea *puterii* (δύναμις) cuvintelor biblice, având ca finalitate spirituală *înaintarea în Domnul* și avansarea în cunoașterea duhovnicească (προκόπτητε ἐν Κυρίῳ, καὶ περὶ τὴν τῶν πνευματικῶν διδασκαλίαν ἐπίδοσίν, PG 53, VIII. I, 70), sunt trăsături specifice hermeneuticii hrisostomice. Din motivația care stă la baza interpretării biblice a Sfântului Ioan se desprinde și perspectiva ei spirituală, care vizează formarea duhovnicească a celui ce citește și înțelege corect învățăturile dumnezeiești, revelate.

Analiza textului biblic este gândită după două nivele fundamentale de înțelegere: de suprafață (ἐπιφανείας), la *nivelul lexicului* (διερευνησώμεθα ἐκάστην λέξιν), și de adâncime (πρὸς τὸ βάθος), la

2. Daniel BUDA, *Hristologia antiohiană de la Sfântul Eustațiu al Antiohiei până la Nestorie*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2004, pp. 129-160.

3. Aceste principii sunt explicate de Umberto Eco în lucrarea *Interpretare și istorie*, în vol. Umberto ECO, *Interpretare și suprainterpretare*, trad. rom., Ștefania Mincu, Editura Pontica, Constanța, 2004, pp. 27-28.

nivelul puterii ascunse (τὴν ἐγκεκρυμμένην δύναμιν)⁴ în el, adică la cel al sensului sau al conținutului teologic. Hermeneutica hrisostomică este un act de căutare a *comorii duhovnicești* (τὸν θησαυρὸν τοῦτον τὸν πνευματικὸν τὸν τοῖς ῥήμασι, PG 53, VIII. II, 70) din cuvintele biblice cercetate, și de aprofundare a ideilor scripturistice (καταβαίημεν πρὸς τὰ βαθύτερα τῶν νοημάτων, PG IX. I, 76; XIII. 1, 106; XX. II, 168) în consonanță cu tradiția dogmatică a Bisericii (PG 53, VIII. IV, 73; IX. I, 76). Înțelegerea *sensului adevărat* al Sfintei Scripturi este condiționată de *pătrunderea în adâncul ei* (τὸ βάθος ἀνιχνεύοντες τὸν ἀληθῆ τῆς Γραφῆς νοῦς καταλαβεῖν), prin care poate fi descoperită multitudinea ideilor cuprinse în învățăturile ei dumnezeiești⁵. Principiul căutării semnificației duhovnicești a textului biblic se regăsește în toate lucrările exegetice ale Sfântului Ioan.

Din modul în care se raportează la textul biblic se poate spune că Sfântul Ioan Gură de Aur respectă literalismul Sfintei Scripturi, pentru că în viziunea sa cuvintele nu sunt întâmplătoare. El vede *ascunsă o comoară în cel mai neînsemnat cuvânt* (PG 53, X. III, 85), într-o *silabă* și chiar într-un *semn* (*Om. la Gen.*, PG 53, XVIII. IV, 154; XXI. I, 175), prin care înțelege semnificațiile lor duhovnicești. Cuvintele și enunțurile Scripturii sunt receptacole ale semnificațiilor duhovnicești pe

4. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, ΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΙΝΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ, I., PG 53, VIII, 70; trad. rom. Pr. D. Fecioru, SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia la Facere* (I), în *Scrieri I*, col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, 21, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987: „Să nu trecem, iubitorilor, cu ușurință pe lângă cele spuse, ci să cercetăm fiecare cuvânt, să ne coborâm în adânc spre a descoperi puterea ascunsă în aceste cuvinte. Da, cuvintele sunt puține, dar mare e comoara ascunsă în ele și se cuvine ca acei cu mintea trează și (care) sunt cu luare aminte să nu se oprească la suprafața lor”, p. 99.

5. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, ΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΙΝΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ, I, PG 53, XXXVII, 341; trad. rom., Pr. D. Fecioru, SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia la Facere* (II), în *Scrieri II*, col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, 22, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989: „Mare e puterea Dumnezeieștii Scripturi și multă este bogăția gândurilor ascunse în cuvintele ei. De aceea se cuvine cu desebită luare aminte, ca să scoatem îmbelșugat folos din ea. Asta e pricina pentru că și Hristos ne-a poruncit, zicând: „Cercetați Scripturile” (cf. In 5, 39), ca să nu luăm aminte numai la citire, ci să pătrundem adâncul ei, pentru a putea înțelege sensul adevărat al Scripturii. Așa e obiceiul Scripturii! În puține cuvinte poți găsi adeseori mare mulțime de idei”, p. 40.

care le cercetează contextualizat și referențial. Metoda sa hermeneutică este centrată pe auditoriu, explicațiile scripturistice fiind forme de hrănire duhovnicească (PG 53, X.VII-VIII, 89-90) și de transmitere a învățăturii dumnezeiești (Om. la Gen., PG 53, XI. III, 94). Având în vedere densitatea de idei proprie textului revelat, Sfântul Ioan consideră că un *cuvânt scurt* (βραχεία λέξις) poate fi suficient pentru a țese o *întreagă învățătură* (πᾶσαν ὑφᾶναι τὴν διδασκαλίαν, Om. la Gen., PG 53, XXXVII. 1, 342). Principiul explorării cuvântului concentrat al harului stă la baza hermeneuticii hrisostomice. Expresiile contrastante indică această trăsătură specifică metodei de interpretare a Sfântului Ioan axate pe aprofundarea sensurilor revelate și pe întrebuițarea lor ca suport al învățăturilor spirituale. Cuvintele și frazele analizate nu-și pierd sensul denotativ. Adâncirea în interioritatea lor semantică constă în explicarea lor detaliată, care are la bază și referințele la alte contexte biblice. De asemenea, fiecare cuvânt biblic are o *rațiune* și o *cauză* (λόγου τινὸς καὶ αἰτίας, Om. la Gen., PG 53, XXVIII. V, 257), motiv pentru care dezvoltă o exegeză axată pe cercetarea lor. Tipologia este întrebuițată ca modalitate de stabilire a unor corespondențe semantice între realitățile celor două Testamente (νηστείας ἢν εἰκῶν, Om. la Gen., PG 53, I. 2, 23; Ἐκεῖνο τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυσιαστηρίου τούτου τύπος ἐστὶ καὶ εἰκῶν/ jertfelnicul ceresc, chipul și icoana altarului creștin, Om. la Ozia, PG 56, VI. 3, 139). Vorbind despre bogăția semantică a cuvintelor biblice exprimată prin sintagma *izvor duhovnicesc* (PG 53, III. I, 32), Sfântul Ioan exprimă caracterul nepuizabil al interpretării biblice datorită unui element special: *harul cel duhovnicesc*, propriu hermeneuticii textelor sacre, revelate (PG 53, III. I, 32).

Sfântul Ioan evidențiază adaptarea mesajului divin de către Duhul Sfânt, inspiratorul lui, la capacitatea minții umane de a-l recepta, acest aspect oferindu-i posibilitatea realizării conexiunii cu Noul Testament în care, învățătura *mai înaltă*, condiționată de *înaintarea în virtute*, facilitează o înțelegere corespunzătoare (PG 53, III. II, 34). Stabilirea relațiilor de idei între anumite versete vechi-testamentare analizate și versete selectate din cărțile Noului Testament (PG 53, IX. III, 78) este un procedeu prin care Sfântul Ioan exprimă compatibilitatea semantică a celor două Testamente. Dimensiunea hristologică a comentariilor la cărțile și subiectele vechi-testamentare este în mare parte expresia

stabilirii și dezvoltării unor conexiuni cu versete din Sfintele Evanghelii (cf. PG 53, IX. VI, 81; X. VII, 89) și a utilizării restrictive a tipologiei⁶. Diferit, în privința modului de citire hristologică a Vechiului Testament, de alexandrini, Sfântul Ioan Gură de Aur completează exegeza literală cu extensii hermeneutice creștine, teologice și morale, reușind să ofere un exemplu alternativ de interpretare.

Critica textuală practică de Sfântul Ioan Gură de Aur vizează exprimarea sensurilor originare ale textului sacru și corecta lor înțelegere. Apelul la versiunea ebraică este justificat de intenția prezentării diferențelor morfologice ale unor termeni traduși în versiunea greacă (LXX), prețuită de Sfântul Ioan Gură de Aur, care predica după textul ei (PG 53, IV. IV, 42-43). Limba siriacă este menționată pentru similaritățile ei morfologice cu limba ebraică, scopul comparatismului versiunilor biblice fiind transmiterea semnificațiilor dumnezeiești ale locurilor analizate (PG 53, IV. IV, 43). Rar, Sfântul Ioan menționează semnificația ebraică a unor nume proprii, detaliind astfel explicațiile (cf. *Naid*, PG 53, XX. I, 167; *Noe*, XXI. V, 182; *Avram*: pribeag – *Avram*: tată al tuturor neamurilor, *Om. la Ozia*, PG 56, II, 2, 110). Chiar și când explică cuvinte cu caracter figurat (*buză* – *limbă*/ χείλος – μίαν γλῶσσαν, ὁμόφωνοι καὶ ὁμόγλωσσοι πάντες ἦσαν, PG 53, XXX. I, 274-275), Sfântul Ioan rămâne fidel concepției lui literal-istorice despre interpretarea textului sacru, ferindu-se să le numească *simboluri*, așa cum obișnuiau teologii de formație alexandrină.

În *Comentariul la Isaia* observațiile referitoare la regulile interpretării textului profetic exprimă intenția căutării principiilor corecte de citire și înțelegere a cuvintelor inspirate de Duhul Sfânt. Ideile Sfântului Ioan Gură de Aur cu privire la relația dintre autor, transmițător și receptor sunt determinante pentru înțelegerea modului interpretării unui text revelat. În cazul special al textului revelat, în care *autorul* este Dumnezeu, iar transmițătorul este *prorocul*, înțelegerea mesajului fixat în scris devine accesibilă comentatorului în măsura în care are în comun cu transmițătorul o trăire spirituală similară⁷. Analiza stilis-

6. D. MÎRȘANU, „Nu numai că nu a hulit...”, pp. 10-11.

7. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΙΑΝ*, I. 1, PG 56, 14; trad. rom., Laura Enache, în vol. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Isaia. Omilii la Ozia*, în *Traduceri* 6, col. *Patristica*, Editura Doxologia, Iași, 2013, p. 30.

tică a textului biblic (*comparația*, I. 2, PG 56, 16; 4, 17-18; *metafora*, V. 2, 58, 3, 59), traducerea unor nume proprii (*Emmanuel*, I. 9, PG 56, 25; *Soreh*, V. 2, 58) și comune (*slavă – strălucire*, VI. 2, PG 56, 70; *serafimi – ebr. guri de foc*, VI. 2, PG 56, 70), explicațiile simbolice (*munte – Biserică*, PG 56, II. 2, 29; *tron – judecată*, VI. 2, 69; *aripi – fire înaltă*, VI. 3, PG 56, 70), explicațiile gramaticale (PG 56, II. 7, 36; III. 3, 43-44; III. 7, 49) și referințele la versete din alte cărți biblice (ex. PG 56, I. 2-4, 15-18) sunt modalități hermeneutice întrebuintate de Sfântul Ioan Gură de Aur în comentariul său.

Sfântul Ioan înțelege diferențiat interpretările alegorică și literală ale Sfintei Scripturi, acordând preeminență celei de-a doua. Promovează discernământul hermeneutic care constă în capacitatea interpretului de a identifica contextele compatibile cu interpretarea alegorică⁸. Pe baza pasajelor exegetice vechi-testamentare analizate formulează principiul întrebuintării restrictive a metodei alegorice:

„Și acest lucru este lege (νόμος) pretutindeni în Sfânta Scriptură: ori de câte ori folosește alegoria, îndată spune și interpretarea alegoriei (λέγειν καὶ ἀλληγορίας τὴν ἐρμηνείαν), astfel încât pofta nesățioasă a celor ce voiesc cu orice preț să alegorizeze (ἐπιθυμίων τῶν ἀλληγορεῖν) să nu îi rătăcească pur și simplu și ca la întâmplare și să îi poarte în toate părțile”⁹.

Remarcabil este faptul că pentru Sfântul Ioan Sfânta Scriptură este indicatorul modurilor în care trebuie interpretată. Contextele hermeneutice biblice sunt pentru el repere în privința modului de interpretare biblică. Prudența Sfântului Ioan în privința interpretării alegorice,

8. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΙΑΝ*, V. 3, PG 56, 60; trad. rom., pp. 108-109; Ingrid BAUER, *Comentariul la Isaia sau paternitatea profeției*: „De aici aflăm și un alt lucru, deloc neînsemnat. Care este acela? Faptul de a ne învăța când și care pasaje ale Scripturii trebuie să le interpretăm alegoric și de asemenea, că nu suntem noi înșine stăpâni pe aceste legi, ci trebuie să ne folosim de modul alegoriei numai urmând cugetului Scripturii (οὐκ ἐσμὲν κύριοι τῶν νόμων τούτων αὐτοί, ἀλλὰ δεῖ αὐτῇ τῇ διανοίᾳ τῆς Γραφῆς ἐπομένους, οὕτω τῷ τῆς ἀλληγορίας κεχρῆσθαι τρόπῳ)”, „Studiu introductiv” la *Comentariu la Isaia* în vol. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Isaia. Omilii la Ozia*, p. 17.

9. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΙΑΝ*, V. 3, PG 56, 60; trad. rom., SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Isaia. Omilii la Ozia*, p. 109.

explicabilă și prin formația sa teologică în Școala antiohiană, se manifestă prin două modalități de tratare. Explicarea faimosului text al viziunii teologice a prorocului Isaia (cap. 6) este paradigmatică pentru maniera de abordare a exprimărilor simbolice. În funcție de contextul hermeneutic, Sfântul Ioan preferă să pătrundă în semnificațiile mesajului dumnezeiesc revelat prin decriptarea cuvintelor cu caracter simbolic cu ajutorul metodei locurilor paralele, prin care urmărește să argumenteze traducerea lor semantice (PG 56, VI. 3, 70), sau să explice semnificațiile simbolice prin intermediul contextului (PG 56, VI. 2, 137-138). În alte situații mai dificile din punct de vedere hermeneutic alege să facă trimitere la tradiția exegetică, continuându-și interpretarea literal-istorică (ἡμεῖς δὲ τέως τῆς ἱστορίας ἐχόμεθα)¹⁰ sau să nu aprofundeze semnificațiile tainice (δέχομαι τὰ εἰρημένα, οὐ πολυπραγμονῶ τὰ σεσηγημένα κατανοῶ τὰ ἀποκαλυφθέντα, οὐ περιεργάζομαι τὰ συγκεκριμένα διὰ τοῦτο γὰρ συγκεκρικάλυπται, VI.1., PG 56, 136). În privința antropomorfismelor analizate în prima omilie la Ozia, comentatorul evită speculațiile teologice, precizând că legat de acestea există o altă interpretare mai tainică (ἄλλη τίς ἐστι μυστικωτέρα θεωρία ἢ περὶ τούτου θεωρουμένη), tradusă în termeni accesibili auditorului¹¹. Concepția hermeneutică hrisostomică se leagă de modul cum este privită Sfânta Scriptură: ca *deschidere a cerurilor* atunci când este citită (ἢ γὰρ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις τῶν οὐρανῶν ἐστὶν ἄνοιξις, II. 2, PG 56, 109) și ca o *comoară gata pregătită, care dăruiește celor ce o caută bogăția ascunsă în ele* (θησαυρὸν ἔτοιμον παρέχουσι τοῖς ζητοῦσι τὸν πλοῦτον τὸν ἐξ αὐτῶν, II. 2, PG 56, 110).

Comentariul la Iov este un alt exemplu de scriere exegetică în stil literal în care sunt detaliate ideile transmise din versetele selec-

10. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΙΑΝ*, VI. 4, PG 56, 72; trad. rom., SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Isaia. Omilii la Ozia*, p. 130; Ingrid BAUER, *Regele Ozia, un personaj din Vechiul Testament, în viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur*, „Studiu introductiv“ la *Omilii la Ozia*, în vol. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Isaia. Omilii la Ozia*, p. 180.

11. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Τῶν ἀπαντησάντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ περὶ εὐταξίας ἐν ταῖς δοξολογίαις. Καὶ εἰς τὸ, «Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου»*, I. 3, PG 56, 102; trad. rom., SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Isaia. Omilii la Ozia*, p. 187.

tate printr-o analiză aprofundată a textului, o referențialitate la alte cărți biblice redusă și o decriptare limitată a cuvintelor considerate ca având valoare simbolică (*cărările minții – cărările viețuirii*, 19, 6)¹². Sigur de modul interpretării sale în mare parte, atunci când întâmpină dificultăți în explicare, Sfântul Ioan propune semnificații alterative (PG 19, 12; 34, 5)¹³, manifestând astfel deschidere hermeneutică față de noi interpretări.

Interpretări literale, istorico-gramaticale, cu o bogată referențialitate la alte cărți biblice și cu accente pe formarea caracterului moral se întâlnesc în omiliile la Ana (I-IV, PG 54, 631-668) și la David și Saul (I-III, PG 54, 675-708).

În *Omiliile la Psalmi* (PG 55, 35-528) interpretarea literală este dublată de cea spirituală și simbolică datorită conținutului cărții poetice¹⁴. Cercetarea metodică a *scopului* Scripturii și în mod particular a *scopului* autorului (*σκοπόν*, Ps. 3, PG 55, 35)¹⁵ unui psalm, prin care se poate înțelege respectul față de intenția lui, la care se adaugă cunoașterea *exactă a Scripturilor și a istorisirilor ei* (*ἀκριβῶς τῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἱστοριῶν εἰδέναι τὴν γνῶσιν*, Ps. 7, PG 55, 80) sunt căi hermeneutice prin care Sfântul Ioan evidențiază mesajele teologice cuprinse în psalmii selectați. Esențial este principiul raportării la *interpretarea* lui Dumnezeu pentru înțelegerea corectă a textului revelat, pe care Sfântul Ioan o asimilează rostirii Lui. Hermeneutica divină are ca efect noncontradicția (*ὅπου δὲ Θεὸς ὁ ἐρμηνεύων, οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων*, PG 55, 35-36)¹⁶, motiv pentru care trebuie cunoscută și înțeleasă pentru a rămâne în câmpul semanticii revelate.

12. Jean CHRYSOSTOME, *Commentaire sur Job*, tome II (Chapitres XV-XLII), col. *Sources Chrétiennes*, no. 348, texte critique, traduction, notes et index par Henri Sorlin avec la collaboration de Loius Neyrand, Les Éditions du Cerf, Paris, 1988, p. 42.

13. Jean CHRYSOSTOME, *Commentaire sur Job*, p. 46-48, 172.

14. C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, II/ 1, p. 177.

15. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *TA EYPIΣKOMENA ΠΑΝΤΑ*, PG 55, 35-528.

16. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *TA EYPIΣKOMENA ΠΑΝΤΑ*, PG 55, 35-528; trad. rom. Laura Enache, *Omiliile la Psalmi*, în *Traduceri 1*, col. *Patristica*, Editura Doxologia, Iași, 2011: „Nu este gândul meu, ci este spusa lui Dumnezeu, iar unde Dumnezeu este Cel care tâlcuiește, nimeni nu îl poate contrazice”, p. 18.

Omilia la versetul 10, 23 din cartea prorocului Ieremia conține observații despre modurile în care exegetul este chemat să abordeze textele biblice în funcție de caracterul lor accesibil (εύκολα και ῥάδια τῶν νοημάτων) sau mai dificil de înțeles (τὰ δὲ τραχύτερα και προσάντη οὐχ ὁμοίως εὐπορον διαβῆναι), atenția și experiența fiind principii de bază pentru înțelegerea lor¹⁷.

În omilia despre utilitatea caracterului acoperit al profețiilor hristologice, Sfântul Ioan Gură de Aur pune pe seama lipsei de experiență a ascultătorilor dificultatea interpretării (*δυσερμήνευτος*) Sfintei Scripturi, argumentând că, prin natura lui, cuvântul Scripturii este ușor (εύκολον φύσει λόγιν ὄντα, δύσκολον γενέσθαι παρὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν ἀκούοντων, PG 56, 1, 165), idee reluată și în omilia la Melchisedec (PG 56, 1, 257)¹⁸. Referențialitatea biblică în funcție de ideile și cuvintele comune existente în locurile paralele este una din soluțiile la care Sfântul Ioan apelează în contextele profetice, greu de explicat.

În comentariile la cărțile Noului Testament Sfântul Ioan Gură de Aur folosește aceleași mijloace hermeneutice proprii interpretării istorico – gramaticale ca și în cazul cărților vetero-testamentare. Redactate în stil omiletic, ele conțin reflecții despre Sfânta Scriptură, modul interpretării ei și calitățile interpretului.

Încă din prima omilie la *Evangelia după Matei* Sfântul Ioan formulează o ipoteză despre Sfânta Scriptură care contrariază: suplinirea ei prin curăția sufletească. Nerealizarea ei a determinat însă fixarea în scris a revelației divine ca un *al doilea leac* (*Om. la Matei*, δευτέρῳ πάλιν κεχρηῆσθαι φαρμάκῳ, 14), și ajutor spiritual prin care se transmite harul, de unde rezultă necesitatea citirii și cunoașterii ei în vederea formării intelectuale și morale a creștinilor¹⁹. Cunoașterea *înlănțu-*

17. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ προφήτου Ἱερεμίου*, «Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύσεται, καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐτοῦ», PG 56, 1, 153.

18. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Ἀπόδειξις τοῦ χρησίμως τὰς περὶ Χριστοῦ καὶ ἔθνῶν καὶ τῆς ἐκπτώσεως Ἰουδαίων προφητείας ἀσαφεῖς εἶναι*, PG 56, 1, 165.

19. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Υπομνημα εἰς τον αγιον μαθαιον τον ευαγγελιστην*, I.1, PG 57, 13-14; II. 5-6, 30; trad. rom. pr. D. Fecioru, *Omilia I*, 1; II, 5-6, în SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Matei, Scrieri III*, col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, 23, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române,

irii Sfintei Scripturi (τὴν ἀκολουθίαν), a *însușirilor* (τὰ ἰδιώματα) și *legilor ei* (τοὺς νόμους) sunt factori esențiali pentru corecta receptare a semnificațiilor textelor și mesajelor ei (*Om. la Ioan*, 40. 1, PG 59, 229).

Sfântul Ioan promovează ideea concordanței Sfințelor Evanghelii, sesizarea unor contradicții între ele fiind în viziunea sa expresia unor neînțelegeri (*Om. la Matei*, I. 3, PG 57, 17-18; IV. 5, 45). Preocuparea sa față de clarificarea locurilor scripturistice greu de înțeles lor denotă intenția oferirii unor sugestii de rezolvare, aplicabile în contexte similare. Patru tipuri de dificultăți hermeneutice se pot identifica în comentariile biblice ale Sfântului Ioan Gură de Aur: *probleme* (ζήτημα), *neclarități* (ἄδηλα), *nedumeriri* (ἀπορίαι) și *absurdități* (ἀτοπία). Primele două categorii sunt proprii textelor biblice dificile, iar ultimele două țin de modul receptării textelor biblice dificile.

Problema (ζήτημα) este identificată în locurile biblice dificile, interpretarea ei echivalând cu dezlegarea ei (λύσιν τῶν ζητουμένων, *Om. la Matei*, VI. 2, PG 57, 64). Explicând un text care ridică probleme (ζήτημα, PG 56, 1, 155), Sfântul Ioan își face cunoscută concepția despre modul înțelegerii Sfintei Scripturi pentru a se ajunge la cunoașterea corectă a sensurilor ei: necitirea la întâmplare a textelor și contextualizarea lor (οὐδὲ ἐκκόπτοντας τῆς ἀκολουθίας, PG 56, 3, 158). Tradiția teologică a Bisericii rămâne însă reperul fundamental al lecturării, contextualizării și referențialității biblice prin care se ajunge la *deslușirea* semnificațiilor biblice.

Nedumerirea sau *aporia* (ἀπορία) este văzută mai mult ca rezultat al unor analize complexe, decât ca expresie a locurilor biblice greu de înțeles (*cf. Om. la Matei*, VI. 2, PG 57, 64). Din *Omilia a 14-a* la Evanghelia după Ioan reiese că *nedumerirea* nu este de natură biblică, ci expresia neînțelegerii semnificațiilor teologice de către cititori (PG 59, 1, 91). Sfântul Ioan Gură de Aur observă în felul în care se exprimă Sfântul Ioan Evanghelistul cu privire la existența Logosului înaintea întrupării un mod de a *dezlega nedumerirea* (τὴν ἀπορίαν λύων) pentru cei ce urmau să se întrebe despre acel fapt (τῶν μελλόντων πρὸς ἑαυτοὺς ζητεῖν, 1, PG 59, 91). Rezultă din acea observație că *aporia* reflectă o

București, 1994, pp. 15-16, 35; Pr. Constantin COMAN, *Erminia Duhului*, Editura Bizantină, București, 2002, p. 142.

inabilitate a receptorului de a înțelege textul biblic, motiv pentru care, fiind anticipată, este explicată pentru ca mesajul divin să fie explicit.

În omilia a IX-a la *Epistola a II-a către Timotei* Sfântul Ioan Gură de Aur își mărturisește propria stare aporetică avută față de versetul *II Tim 4, 7* (*Πολλάσκεις τὸν Ἀπόστολον μετὰ χειρας λαβὼν ἐγὼ, καὶ τὸ χωρίον τοῦτο περισκεψάμενος, ἀπορῶν διετέλουν, 2, PG 62, 652*), din care consideră că a ieșit cu ajutorul harului (*Νῦν δέ μοι δοκῶ εὐρηκέναι τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι, IX. 2, PG 62, 652*). Posibila explicație dată locului neînțeles în mod repetat de comentator exprimă ideea că impasul receptării mesajului biblic poate fi depășit pe cale spirituală, limitele umane fiind deblocate prin ajutor divin.

Neclaritatea (ἄδηλον, 11. 1, PG 59, 77) sau exprimarea nedeslușită este proprie unor contexte biblice, fiind justificată de contextul trans-miterii mesajului revelat, motiv pentru care necesită explicații (*Ἴστε γὰρ δήπου τοῦτο πάντες, ὅτι οὐ τὰ δῆλα, ἀλλὰ τὰ ἄδηλα ἀεὶ αἰτιολογίας δεῖται, Om la Ioan, 13. 3, PG 59, 89*)²⁰. Ea poate fi de ordin dogmatic (*Om. la Ioan, 13. 3, PG 59, 89*) și face obiectul unei cercetării atente din partea comentatorului, pentru a nu conduce la *nedumerire* (ἀπορία).

Absurditatea (ἀτοπία) este o eroare de receptare a înțelesului biblic care provine din necunoașterea modalităților lui de exprimare. Înțelegerea necontextualizată a unor însușiri dumnezeiești conduce la idei greșite (ἄτοπα) care sunt în același timp expresii ale abaterii de la adevăr și a unui mod neconform cugetului Scripturii de a o citi (*Om. la Ioan, 5. 1, PG 59, 54; 2, 55*). La același rezultat se ajunge și prin receptarea literală a unor însușiri trupești cu referire la Dumnezeu (ἀτοπίας, 15. 1, PG 59, 97). În omilia a II-a la *Epistola către Evrei*, în privința versetului 1. 3 (*Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ/ Care, fiind strălucirea slavei și chipul ipostasului Lui*), îndemnul la înțelegerea precaută sau evlavioasă are ca scop înlăturarea înțelesurilor *absurde* (τὰ ἄτοπα περικόψαι, II. 1, PG 63, 20), pe care *unii le-au dedus* din acel verset dogmatic (τινες ἄτοπά τινα ἐκ τοῦ ὑποδείγματος ἐκλαμβάνοντες, PG 63, 20). Absurditatea este potrivit acestei observații un viciu hermeneutic, un rezultat al înțelegerii unui

20. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, ΥΠΟΜΝΗΜΑ. Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν, 13.3, PG 59, 87.

mesaj biblic neconforme rațiunii lui divine, motiv pentru care comentatorul recomandă în situații dogmatice dificile, înțelegerea evlavioasă, în spiritul autorului și al textului, pentru evitarea denaturării lor.

Aprofundarea tainelor din relatările biblice este expresia metodei de interpretare istorico – gramaticală (*Om. la Matei*, III. 3, PG 57, 34-35), pentru evidențierea căreia recurge uneori la exemplu (*săparea ogorului – explicarea textului, Om. la Ioan*, 13. 4, PG 59, 90). Înțelegerea Sfintei Scripturi ca pe o *comoară ascunsă* (θησαυρὸς κεκρυμμένον) are implicații asupra modului de cercetare a comentatorului concentrat în ideea de căutare aprofundată a înțeleșurilor ei (*Om. la Ioan*, 15. 1, PG 59, 97). În funcție de context, Sfântul Ioan explorează mesajele revelate. Adept al interpretării literale, în locurile biblice în care exprimarea este figurată, Sfântul Ioan recomandă *pătrunderea în sensul adânc* (τὸν νοῦν τὸν ἐν τῷ βάθει κείμενον) pentru evitarea erorilor de interpretare (ἀτοπίας) și înțelegerea lor din perspectiva *înțeleșului lor duhovnicesc* (πνευματικῆς ἐννόας, PG 59, 97).

Procedeele hermeneutice proprii metodei de interpretare biblică hrisostomică sunt:

- interpretarea prin analiza etimologică a numelor proprii (*Om. la Matei*, ebr. *Iisus* – gr. *Mântuitor*, II.2, PG 57, 26; *Hristos* – gr. *a fi uns*, *Om. la Ro.*, I, PG 60, 395); interpretarea fundamentată pe traducerea unor nume conume [*serafimi*, ebr. – guri de foc, PG 56, VI. 2, 69];

- tipologia (*Om. la Matei*, *Isus Navi – Iisus Hristos*, II. 3, PG 57, 26-27; *Om. la Ioan*, 14. 3, PG 59, 95; 4. 96; *Om. la Ro.*, I. 2, PG 60, 397; *azimă – Paști*, *Ep. I Co.*, 15, 3-4, PG 61, 125-126; 23.2, PG 61, 191; *Om. la Col.*, V. 4, PG 62, 336, 338; *Melchisedec – Hristos*, *Om. la Evr.*, XII. 2, PG 63, 97, 98, 99). Tipologia la nivel intra-testamentar (*cf.*, tipologia la nivelul Vechiului Testament: Enoh → Ilie, Noe → Iona, *Om. la Col.*, V. 4, PG 62, 336) exprimă anticiparea graduală a unei realități depline neo-testamentare (Enoh, Ilie, Noe, Iona → învierea Fiului lui Dumnezeu întrupat, *cf. Om. la Col.*, V. 4, PG 62, 337-338). Prin explicarea raportului dintre *tipologie* și *adevăr* (τύπος – ἀλήθεια, *Om. la Fil.*, X, 2, PG 62, 257-258; *Om. la Evr.*, XII. 1, PG 63, 97) este evidențiată superioritatea realității neo-testamentare anticipate parțial în textele vetero-testamentare. *Tipul* și *taina* (τύπου καὶ μυστηρίου) sunt categorii hermeneutice proprii contextelor vehi-testamentare care trimit

către realitățile teologice neo-testamentare, iar *adevărul* (ἀλήθειαν) este propriu Noului Testament, fiind scopul lor ultim (cf. *Om. la Evr.* XXVII. 1, PG 63, 185).

– analiza semantică propriu-zisă și contextualizată (*Om. la Matei*, IV. 3, PG 57, 43; V.3, 58; *Om. la Ioan*, 3. 2-3, PG 59, 39-41; *Cuvântul*, 4. 1, PG 59, 47-48; *sfânt* - ἅγιος, 14. 2, PG 59, 93; λογικὴ λατρεία /jertfa *cuvântătoare* – πνευματικὴ διανοία, ἡ πολιτεία ἢ κατὰ Χριστόν, *Om. la Ro.*, XX. 2, PG 60, 597; *Om. la Ep. I Co.*, 12. 2, PG 61, 98; 15, 3, PG 61, 124; *μετέχειν* - κοινωνοῦμεν, 24. 2, PG 61, 200; Τὸ ἐν, διὰ ἐστίν, *Om. la Ef.*, XXIV, 4, PG 62, 174; *Om. la I Tes.*, IX. 3, PG 62, 450, *Om. la II Tim I*, VIII. 1, PG 62, 643);

– analiza lexicală propriu-zisă și referențială (*Om. la Fil.*, VI. 4, PG 62, 224-225; *Om. la I Tes.*, II. 2, PG 62, 401-402; III. 2, PG 62, 408; IV. 2, PG 62, 417; *Om. la II Tes.*, II. 1, PG 62, 473; Τὸ γὰρ Ἰδίους τοῦτό ἐστι, τοῖς προσήκουσι, τοῖς ὀφειλομένοις, τοῖς ἀρμόζουσιν, *Om. la Tit*, I. 2, PG 62, 666; *Om. la Fil.*, II. 2, PG 62, 711; *Om. la Evr.*, XV. 2, PG 62, 119); analiza lexicală și a limitelor limbajului în înțelegerea teologică (*Om. la Evr.*, II. 1, PG 63, 19-20; 2, 22-23).

– precizarea etosului lingvistic al Sfintei Scripturi (Ἔθος αἰεὶ τῆ Γραφῆς, *Om. la Matei*, X. 1, PG 57, 183; *συνήθεια*, *Om. la F. Ap.*, XIV. 1, PG 60, 113);

– explicarea cuvintelor cu valoare de simbol (*Om. la Matei*, XI. 3, PG 57, 195-196; 5, 198; *Om. la Evr.*, XV. 1. 2, PG 63, 117, 119), în anumite situații în mod contextualizat (*Om. la Ioan*, 8. 1, PG 59, 66; 5. 3, 58; αἱ παρατηρήσεις ἐκεῖναι σύμβολα ἦσαν καθαρσιῶν, *Om. la Tit*, III. 4, PG 62, 681), iar în altele evitându-se calificarea lor de cuvinte simbolice (cf., *Om. la Ef.*, XXIV, 1, PG 62, 167-169);

– exemplul cu rol hermeneutic în contexte dogmatice dificile (*Om. la Ioan*, 14. 1, PG 59, 91-92; ὑποδείγματος, *Om. la Ro.*, II. 4, PG 60, 405; *Om. la Gal.*, II. 2, PG 61, 636; *Om. la Ef.*, V. 2, PG 62, 39; *Om. la Fil.*, VII. 1, PG 62, 227-229); comparația (*Om. la Fil.*, VI. 1, PG 62, 218). Exemplul cu rol explicativ este un procedeu biblic de prezentare expresivă a ideilor teologice, apreciat de Sfântul Ioan Gură de Aur (*Om. la II Tim.*, IV. 1-2, PG 62, 619-620).

– precizarea scopului unui pasaj (παντὸς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τί βουλόμενος, *Om. la Ro.*, XXV. 1, PG 60, 62);

– explicarea prin referențialitate (ex. *Om. la Col.*, V. 1, PG 62, 331-332). Acest procedeu este propriu tuturor comentariilor hrisostomice, maniera relaționării versetelor biblice pentru evidențierea semnificațiilor biblice conferindu-le originalitate.

Semnificațiile numelor interpretate în Sfânta Scriptură (*Simon – Chifa – Petru*, In. 1, 42, *Om. la Matei*, XIV. 2, PG 57, 219; *Om. la Ioan*, 19. 1, PG 59, 121; *Simon – Petru*, Mt. 4, 18, PG 57, 219; *Mesia – Hristos*, PG 59, 121) sunt locuri hermeneutice biblice valorificate de Sfântul Ioan Gură de Aur. Interpretarea etimologică dată de Sfântul Apostol Pavel numelui marelui preot Melchisedec (*Evr.* 7, 1-2; *Fac.* 14, 18) este înțeleasă de Sfântul Ioan Gură de Aur ca o prefigurare a Fiului lui Dumnezeu întrupat (Ὁρᾶς καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι τὴν ἀκρίβειαν; Τίς δέ ἐστι βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἀλλ’ ἢ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; cf. PG 63, 97)²¹. Explicarea numelui precedată de receptarea lui tipologică, în sens mistic, este un procedeu apostolic de interpretare preluat și integrat de Sfântul Ioan Gură de Aur în propriile sale erminii. Aprofundarea explicațiilor dogmatice biblice (ex. *Fil.* 2, 6-8) este un act de receptare a modului apostolic de înțelegere hristologică în duhul tradiției de teologhisire continuată în Biserică (*Om. la Fil.*, VI. 3-4, PG 62, 221-223). Analiza lexicală și a ordinii în care sunt dispuse cuvintele este, în funcție de context, un prilej pentru dezvoltarea unor idei dogmatice.

Hermeneutica textului biblic necesită o corectă înțelegere a intenției lui. Din această perspectivă sunt importante precizările Sfântului Ioan despre modul în care a gândit și scris autorul pe care l-a comentat. Exprimarea Sfântului Apostol Pavel din *Epistola către Tit* 1, 4 este înțeleasă ca un mod de *înălțare a cugetului* (ὥστε ἀναστῆσαι αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, cf. *Om. la Tit* I. 2, PG 62, 667) prin care se ajunge la cunoașterea dimensiunii dogmatice a textului biblic vizat. În comentariul la *Epistola către Evrei*, precizând etapele gândirii dogmatice a Sfântului Apostol Pavel, Sfântul Ioan explică și ideile teologice conținute în text. Tehnica transiterii treptate a învățăturii teologice (ἀναβαθμοὶ;

21. Importanța interpretărilor etimologice în exegeza hristologică hrisostomică decurge și din observația următoare: Ὡσπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασιν (ἐνταῦθα μὲν γὰρ προσηγορίαι ἦσαν βασιλεὺς δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης, ἐκεῖ δὲ πραγμάτων ἀλήθεια)· οὕτω καὶ ἐνταῦθα προσηγορίαι εἰσὶν, ἐκεῖ δὲ πραγμάτων ἀλήθεια, cf. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *ΕΡΜΗΝΕΙΑ*, *Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν*, XII. 2, PG 63, 97.

ἀναγαγὼν ἀναβαθμῶν; τὸν ταπεινότερον βαθμὸν - τὸν ἀνώτερον, ἐπαγαγὼν, I. 2, PG 63, 15-17), în acest caz a celei hristologice, este în opinia Sfântului Ioan Hrisostom inspirată din modul în care învâța Logosul înturpat (cf. I, 16, PG 63, 16). Precizarea gândirii teologice a Sfântului Apostol Pavel (Ἀλλ' ὄρα πρὸς τί αὐτὸ ἐκλαμβάνει, καὶ οὕτω καὶ αὐτὸς δέχου, II. 2, PG 63, 20) exprimă însușirea de către comentator a modului paulin de teologhisire și interpretare biblică, pe care îl și recomandă pentru o corectă înțelegere a textului apostolic. Reiese din îndemnul la atenția față de hermeneutica paulină că Sfântul Ioan cunoștea principiul respectului față de intenția autorului.

În privința receptării modului de înțelegere de către Sfântul Apostol Pavel a unor texte vechi-testamentare cu implicații profetice, Sfântul Ioan Gură de Aur înțelege referința la marele preot Melchisedec din versetul 7, 1 din *Epistola către Evrei* în sens *tipologic*²², iar concisa prezentare a episodului întâlnirii lui cu Avraam, ca o înțelegere în *sens mistic* (μυστικῶς αὐτὴν ἐθεώρησε, cf., PG 63, XII. 1, 97), întrucât prefigura taina întrupării Fiului lui Dumnezeu. Această manieră hermeneutică este însușită de Sfântul Apostol Pavel. Explicarea interpretării pauline de la *Evr.* 10, 20 (*catapeteasmă* – *Trupul Domnului*) reprezintă o aprofundare a ei (PG 63, XIX. 1, 139) prin care se respectă intenția autorului.

Interpretarea hristologică a unor profeții biblice are la bază principiul analogiei dintre mesajul vechi-testamentar și realitate neo-testamentară în care se reflectă prin împlinirea lui (*Miheia* 5, 1-2 – *Matei* 2, 1, 5, 6, *Om. la Matei*, VII. 1, 2, PG 57, 74; *Osea* 11, 2 – *Matei* 2, 13, VIII. 2, PG 57, 84; 3, 86; *Isaia* 9, 1-2 – *Matei* 4, 12, *Om. la Matei*, XIV. 1, PG 57, 217-218; *Om. la F. Ap.*, IX. 4, PG 60, 80). Evidențierea principiului paulin al comparației prin care este evidențiată superioritatea Noului Testament față de cel Vechi are o dimensiune hristologică (*Om. la Evrei*, VIII. 1, PG 63, 68-69). Comparația este în această situație o alternativă hermeneutică la tipologie.

22. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Ερμηνεία, Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολήν*, XII. 1, PG 63, 97: Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ἐν τῷ τύπῳ δείκνυσι πολλὴν οὖσαν τὴν διαφορὰν. Ὅπερ γὰρ εἶπον, ἀπὸ τοῦ τύπου ἀεὶ πιστοῦται τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ τῶν παρελθόντων τὰ ἐνεστῶτα, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν.

Atunci când nu consimte la tradiția exegetică a unui loc biblic cerțat, Sfântul Ioan, fără a menționa comentatorii cu ale căror interpretări nu este de acord, se dezice de ele, prezentând și argumentând propria versiune hermeneutică (*Om. la Matei*, III. 2, PG 57, 33; *Om. la II Co.*, 10. 1, PG 61, 467: Τινές μὲν τὴν οἰκίαν τὴν ἐπίγειον τὸν κόσμον τοῦτον φασιν· ἐγὼ δὲ τὸ σῶμα (...); *Om. la Col.*, VI. 2, PG 62, 339). În anumite contexte biblice Sfântul Ioan dă dovadă de o lipsă totală de concesie față de posibile interpretări alternative. Înțelegerea literală a celei de-a treia *fericiri* din *Predica de pe Munte* (*Mt.* 5, 5) invalidează în opinia sa sensul promovat de *unii* (τίνες) în baza faptului că acel tip de înțelegere depășește sensul denotativ al obiectului răsplății (*pământ* → *pământ spiritual*), fiind impropriu Sfintei Scripturi (*Om. la Matei*, XV. 3, PG 57, 226). Percepția Sfântului Ioan nu exclude însă semnificația spirituală a termenului, însă el o vede ca dar divin în cadrul temporal și eshatologic (PG 57, 227). Din această perspectivă, respingerea categorică a semnificației de γῆν νοητήν (*pământ inteligibil*) ar putea fi motivată de percepția cuvântului *pământ* în sens propriu și de suspiciunea teologului că ar uzurpa caracterul real și concret al răsplății vizate de Iisus Hristos, dacă l-ar interpreta alegoric. În cazul sintagmelor *sarea pământului* (*Mt.* 5, 13) și *lumina lumii* (*Mt.* 5, 14), același comentator nu vede nicio dificultate în echivalarea lor semantică de tip spiritual (φῶς νοητόν, ἀλάτι πνευματικόν, XV. 7, PG 57, 232). Se poate spune, așadar, că diferența de interpretare în contexte biblice diferite este fundamentată pe modul receptării sensurilor propriu și impropriu al cuvintelor. În cazul explicării pildei Păstorului bun (*In.* 10, 1-5), Sfântul Ioan promovează intenția hermeneutică a Mântuitorului Iisus Hristos, Care a utilizat deliberat termeni simbolici (ușă, păstor) și i-a explicat în sens alegoric cu referire la Sine și la raportarea Sa la credincioși, extinzând mesajul teologic la nivelul raportului Său gno-seologic cu Dumnezeu Tatăl (*cf. In.* 10, 7-18). În privința interpretării Sfântului Ioan, interesantă nu este atât intuiția sa hermeneutică de care amintește profesorul Konstantin Nikolakopoulos²³, cât mai ales

23. Konstantin NIKOLAKOPOULOS, *Studii de Teologie biblică. Ermineutica ortodoxă și cea occidentală. Semnificația noțiunilor imnologicice ale Noului Testament*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008, p. 44.

aprofundarea ei în direcția apărării dreptei credințe pe temeiul corecției înțelegerii a Sfintei Scripturi, ca reacție la rătălmăcirile eterodoxe. La echivalarea semantică *ușă* – *Hristos* (*In. 10, 7: ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων*)²⁴ făcută de Fiul lui Dumnezeu întrupat, ca hermeneut al propriilor Sale cuvinte, Sfântul Ioan mai adaugă un termen: *Scripturile* (*τὰς Γραφὰς, PG 59, 2. 324*). Astfel, el dezvoltă semnificația cuvântului cu caracter simbolic *ușă*, explicând și înțelesurile termenilor *staul* (*In. 10, 1: ἀλύην, PG 59, 2. 324*) și *portar* (*In. 10, 3: ὁ θυρωρὸς – Moise*), neexplicați de Iisus Hristos, receptați de comentator în dimensiunea lor simbolică. Din acest exemplu se observă fidelitatea Sfântului Ioan față de metoda hristologică de interpretare și deschiderea lui hermeneutică prin care a continuat-o.

Surprinzător este faptul că radicalismul față de alegorie se manifestă la Sfântul Ioan Gură de Aur chiar într-un context în care Sfântul Apostol Pavel, modelul său de viațuire și înțelegere scripturistică, întrebuintează verbul *ἀλληγορέω* (*ἀλληγοροῦμενα, Gal. 4, 24*). În comentariul la *Epistola către Galateni* are o viziune hermeneutică diferită de cea a maestrului său. Unde Sfântul Apostol Pavel a văzut alegorie, Sfântul Ioan a văzut tipologie, motiv pentru care a considerat că apostolul a folosit termenul în mod abuziv (*Καταχρηστικῶς τὸν τύπον ἀλληγορίαν ἐκάλεσεν, IV. 3, PG 61, 662*). Revine însă imediat cu o formulare merită să atenueze corecția făcută: *istoria* (*ἱστορία*) la care se referise apostolul viza și alte realități, motiv pentru care *s-a și numit alegorie* (*διὸ καὶ ἀλληγορία κέκληται, PG 61, 662*).

Sigur pe sine, Sfântul Ioan Hrisostom explică prin procedee variat textele biblice, trasând adesea reguli de interpretare corectă. În anumite situații însă, căutarea semnificației celei mai potrivite exprimă ezitare și o asumare personală a explicațiilor date (*Ἐνταῦτα μοι δοκεῖ, cf. Om. la Evrei, VIII. 3, PG 63, 72*).

Citirea și înțelegerea duhovnicească a textelor Sfintei Scripturi exprimată prin verbul *θεωρέω* (*cf. Om. la I Tim, XIII. 1, PG 62, 566*) este expresia aprofundării semnificațiilor lor în cadrul explicării literale.

24. *ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ, Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ*, Το πρωτότυπο κείμενο με μετάφραση στη δημοτική, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα, 2003, p. 236.

Interpretarea de acest tip este calea prin excelență prin care coboară în adâncimile teologice ale textelor biblice²⁵.

Referențialitatea sau citirea unui verset biblic prin alt verset este o componentă semnificativă a metodei hermeneutice hrisostomice. Este întrebuințată și în situații în care versetul care trebuie explicat conține un termen figurat pe care comentatorul evită să-l introducă în categoria simbolului (ex. τὸ σκεῦος - τὸ ὀστράκιος - τὸ σῶμα *vas de lut – trup*, *Om. la II Tim.*, 2, 20 – *II Co.* 4, 7, cf. *Om. la II Tim.*, VI. 1, PG 62, 630-631).

Fundamentul spiritual al hermeneuticii biblice este evidențiat prin observații legate de starea interioară a interpretului și receptorului. Mijloacele duhovnicești proprii spiritualității creștine au la Sfântul Ioan un rol semnificativ în aprofundarea textului biblic (ἀγρυπνίας, εὐχῶν /privegheri, rugăciuni, *Om. la Matei*, VI. 1, PG 57, 61; μερίμνης /grijă, *Om. la Ioan*, 21. 1, PG 59, 127). Însușirea acestor mijloace nu asigură însă o cunoaștere desăvârșită a adâncimii semantice a textului revelat. Acest aspect se desprinde din observația Sfântului Ioan conform căreia *cercetarea amănunțită* (ἐρεῦνης ἀκριβοῦς) și *rugăciunea stăruitoare* (εὐχῆς ἐκτενοῦς) sunt necesare *ca să putem zări măcar puțin din înțeleșurile dumnezeiești cele de nepătruns* (τὰ ἄδυτα τῶν θείων λογίων)²⁶. Înțelegerea cuvintelor revelate depinde în viziunea sa de curăția minții, care conferă receptorului agerime în pătrunderea sensurilor lor adânci (*Om. la Ioan*, 13. 1)²⁷. În omilia al II-a la *Epistola către*

25. Deosebirea dintre interpretarea alegorică și cea duhovnicească se observă în contextele în care Sfântul Ioan Gură de Aur își precizează maniera de înțelegere asupra lor, v. Pr. C. COMAN, *Erminia Duhului*, p. 126-127.

26. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, ΥΠΟΜΝΗΜΑ. Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστήν, 21.1, PG 59, 127; trad. rom. Maria-Iulia Rizeanu, în vol. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia la Evanghelia după Ioan*, col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, s.n., 15, Editura Basilica, București, 2016, p. 199.

27. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, ΥΠΟΜΝΗΜΑ. Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστήν, 13. 1, PG 59, 87: Οὕτω γὰρ καὶ τῶν προκειμένων ἡμῖν λόγων εἰς αὐτὸ τὸ βάθος καταθεῖναι δυνήσεσθε τὰ νοήματα, ἂν μηδεμία πονηρίας λήμη τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπισκοτῆ τῆς διανοίας, καὶ τὸ διορατικὸν αὐτῆς καὶ ὄξυ συνταράσση; trad. rom.: „Astfel, dacă nicio pată de răutate nu vă va întuneca ochii minții și nu va tulbura ascuțimea și agerimea ei, veți putea pătrunde până în adânc înțeleșurile cuvintelor ce vă sunt puse înainte“, p. 131.

Evrei „cugetarea precaută“ (εὐλαβοῦς διανοίας, II. 1, PG 63, 19) este văzută ca o condiție a receptării corecte a discursului teologic. Îndemnul vizează limitele înțelegerii și exprimării *măreției lui Dumnezeu* (PG 63, 19). Hermeneutului i se cere *credință și prudență* (πίστεως καὶ εὐλαβείας) în contexte dogmatice greu de înțeles, iar când *rațiunea* (τὸν ἡμέτερον λογισμόν) nu poate pătrunde în adâncimile revelației, Sfântul Ioan recomandă *slăvirea lui Dumnezeu* (τότε μάλιστα δοξάξειν τὸν Θεόν, PG 63, 19). Limitele înțelegerii se opresc la Sfântul Ioan în doxologie. Aceasta însă deschide perspectiva deblocării lor, fiind fundamentată pe credință și evlavie.

Cunoașterea versiunii biblice întrebuițate de Sfântul Ioan Gură de Aur în comentariile sale este un important detaliu, care ajută la înțelegerea manierei lui de interpretare teologică. El face parte din categoria antiohienilor care nu folosesc exclusiv textul ebraic al Vechiului Testament. Generalizarea făcută de Marguerite Harl este din perspectiva cercetării pe textele hrisostomice neconformă realității²⁸. În *Omiiliile la Matei* Sfântul Ioan ierarhizează după criteriul calității traducerii versiunile cercetate: *textul Septuagintei este mai vrednic de credință* (ἀξιόπιστον) *decât toate celelalte traduceri ale Vechiului Testament* (V. 2, PG 57, 57)²⁹. Pentru Sfântul Ioan, *Septuaginta* este în același timp traducere și interpretare, această constatare rezultând din verbul pe care-l întrebuițează atunci când o amintește (ἐρμηνευθῆναι, *Om. la Evr.*, VIII. 4, PG 63, 74). Evidențierea armoniei dintre textele vechi-testamentare și neo-testamentare face parte din metoda de interpretare a Sfintei Scripturi. Înțelegerea și interpretarea hristologică a textelor vechi-testamentare nu depinde de versiunea textuală cercetată, ci de premisele ei neo-testamentare, care se găsesc în pasajele hermeneutice ale predicii Mântuitorului Iisus Hristos și ale epistolelor Sfinților Apostoli, dezvoltate ulterior în Biserică.

28. Marguerite HARL, VIII. *Septuaginta la Părinții greci și în viața creștinilor*, în vol. *Septuaginta. De la iudaismul elenistic la creștinismul vechi*, trad. rom., Mihai Valentin Vladimirescu, Editura Herald, București, 2007, p. 304.

29. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΜΑΘΑΙΟΝ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΝ, V. 2, 3, PG 57, 57; trad. rom., SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omiiliile la Matei*, p. 69; I. BAUER, *Comentariul la Isaia...*, pp. 18, 24.

Comentariile Sfântului Ioan Gură de Aur au un rol didactic, criteriul deosebirii învățăturilor fiind cel al utilității lor spirituale (*PG* 53, V. V., 53). Aprofundarea spirituală a textului revelat, comparatismul morfologic-lexical și metoda referențialității interscripturistice sunt însușiri ale metodei interpretative hrisostomice moștenite din tradiția exegetică a Bisericii și dezvoltate în mod personal prin digresiuni dogmatice și spirituale. Dimensiunea apologetică și combaterea ideilor contrare revelației dumnezeiești din comentariile biblice sunt modalități de mărturisire a dreptei credințe prin explicarea modului de interpretare a revelației conform rațiunii ei divine.

Relectura comentariilor hrisostomice la Sfânta Scriptură ne descoperă, din perspectiva teoriilor moderne ale receptării, idei actuale, cu precizarea că textul revelat necesită un mod diferit de raportare comparativ cu cele laice. Cercetarea principiilor hermeneutice biblice întrebuințate de Sfântul Ioan Hrisostom ne ajută să înțelegem modul în care a explicat teologia revelată, într-un context istoric marcat de dispute doctrinare. Motivațiile autorului și metoda sa de investigare a conținutului biblic rămân repere actuale în cercetarea istoriei hermeneuticii biblice, motiv pentru care, revenirea asupra lor, constituie un prilej de redescoperire nu doar a tehnicii lui interpretative, ci și de pătrundere în duhul care l-a animat și i-a luminat pe cei cărora li s-a adresat.